

ЄВГЕН СІРИЙ,

доктор соціологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теорії та історії соціології, Інститут соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

YEVHEN SIRYI,

Doctor of Sciences in Sociology, Professor, Leading Research Fellow at the Department of Theory and History of Sociology, Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

socio1@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-3396-8168>

Латентні маркери соціологічного синтезу в репрезентації гносеологічного конструкту «підприємництва» як чинника класово-стратифікаційного розвитку¹

Міркуючи про різні аспекти соціального пізнання, доводиться стикатися з проблемою, яка полягає не тільки в тому, що ми знаємо недостатньо, а й у тому, що ми не знаємо, як адекватно витлумачити те, що ми вважаємо знанням. Інколи у процесі теоретизування «відоме» заново набуває ознак евристики. Наприклад, у разі маркування латентних ознак синтезу у репрезентації «підприємництва» як гносеологічного конструкту в інтерпретаціях стратифікаційних процесів.

У річищі «репрезентування» соціологічного синтезу в розвитку соціологічної науки свого часу попередньо було здійснено закріплення одного із «продуктів» теоретизування — поняття «підприємницькі практики» в еволюції його наукового конструювання, інтегрування, не без ознак синтезу (Сірий, 2010).

Маркування синтезу цього поняття як гносеологічного конструкту (що відображає далеко не другорядний чинник генерування суспільного розвитку в різних його вимірах) було здійснено з огляду на трактування, теорії, підходи класичного та сучасного етапу економічної та соціологічної наук. Це дало змогу показати й довести набуття онтологічних характеристик даного поняття

¹ Статтю підготовлено в рамках науково-дослідної роботи «Теоретичний синтез в сучасній соціології: підстави, проблеми, перспективи». Фінансування отримано за конкурсною тематикою НАН України на 2023–2025 роки. (Державний реєстраційний номер: 0123U100428).

Цитування: Сірий, Є. (2025). Латентні маркери соціологічного синтезу в репрезентації гносеологічного конструкту «підприємництва» як чинника класово-стратифікаційного розвитку. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 180–190, <https://doi.org/10.15407/sociology2025.04.180>.

(Сірий, 2010). Надалі постала нагода у цьому річизці теоретизування продемонструвати «підприємництво» як продукт міждисциплінарного та політеоретизованого синтезування, аргументувати його гносеологічний потенціал застосовно до різних концептів архітектури соціального структурування, соціального відтворення (класово-стратифікаційного розвитку) та окремих дилем у соціологічній теорії. Власне, ми ставимо за мету, по-перше, відобразити потенційну роль синтезованого конструкту «підприємницькі практики» (конструкту «підприємництво» у різних властивих проявах) у контексті класово-стратифікаційного розвитку (поряд з іншими важливими чинниками). По-друге, такого роду систематизований аналіз предметності «підприємництва» у різних моделях класово-стратифікаційного розвитку/відтворення, а також відображення інтегральності спроб вибудови його різних моделей не можна не вважати суголосними синтезуванню. (Зуважимо, що окремі прояви концептуалізації «підприємництва» у наше завдання не входять.)

Одним із пропонованих теоретичних положень є репрезентація «підприємництва» не тільки в онтологічній площині, а й у гносеологічній — як засобу розуміння, пізнання та пояснення розвитку суспільних явищ і процесів (Сірий, 2010). У цьому теоретико-пошуковому процесі ми показуємо не тільки теоретичні координати концепту підприємництва в соціології в його оновленому онтологічному змісті з виявленням нових маркерів його гносеологічного потенціалу в інтерпретації та поясненні соціальних змін і процесів. Ми виявляємо латентність соціологічного синтезу в ретроспекції інтерпретацій механізму та принципів класово-стратифікаційного розвитку, де діє чинник підприємництва у різних суспільних проявах.

Розширюючи нашу аргументацію, варто зазначити, що з точки зору неопозитивістського та прагматичного трактування процесу пізнання та формування понять, наші міркування тяжіють до операціоналістичної концепції П. Бриджмена, відповідно до якої наукове поняття є відображенням не стільки об'єктивної реальності, скільки операцій, які здійснює суб'єкт пізнання. Істинне значення терміна виявляється в тому, що суб'єкт пізнання робить за його допомоги, а не тільки в тому, що цей термін говорить про об'єкт (Bridman, 1938).

З теоретичного погляду, застосування поняття «підприємницькі практики» (як синтезованого конструкту поняття «підприємництво») не тільки виявляє гносеологічні ознаки, а й постає як нова методологічна одиниця в інтерпретаційних суперечностях концепту підприємництва та його місця в соціологічній теорії. Це значною мірою розширює інтерпретаційні межі й застосовно до суб'єкта підприємництва, що для соціологічної науки є також важливим. Цілом можна говорити про евристичний потенціал цього поняття в методологічних засадах дослідження не стільки самого підприємництва, скільки його ролі у суспільному розвитку за межами суто економічної сфери (Сірий, 2011).

Комплексний аналіз проблем теоретико-методологічного характеру і застосування при цьому методологічних інновацій (зокрема, розгляд підприємництва як конструкту, продукту синтезування тощо) в підсумку не тільки модифікує модель розуміння підприємництва як соціального явища, а й універсалізує

це поняття. Йдеться також про можливе розширення онтологічних меж природи підприємництва.

Ознаки подолання таких дилем, як «макро–мікро» або «номіналізм–реалізм» завдяки відповідній теоретизації та демонструванню дефініційного синтезу «підприємництва», на наш погляд, виявляються ще й у тому, що це родове поняття відображає не тільки сутність відтворення/підтримки/зростання окремого мікросуб'єкта (індивіда), а й еволюційні зміни економічної (інституційної) структури суспільства з появою нових її компонентів — макросуб'єктів: від окремого «гендляра» в минулому до наднаціональних бізнес-корпорацій сучасності. Тому, з одного боку, це поняття має онтологічні ознаки компонента суспільного розвитку, зокрема капіталізму. З іншого боку, це гносеологічний конструкт у поясненні механізму «зчеплення» різних суспільних рівнів — від суб'єкта до структури. У такому випадку мають місце тотожності формування поняття «підприємництво» як поняттєвого конструкту, із проявами теоретизування/синтезу з наявних та гаданих ознак та характеристик (з урахуванням та легітимацією відповідних теоретичних здобутків дослідників минулого й теперішнього).

Аналіз еволюції цього поняття показав його не тільки у площині «відстороненого» суб'єкта особливої діяльності, а й як засіб «підналаштування» до розуміння процесів розвитку, змін та явищ, що відображають розвиток суспільства у його «капіталістичному вимірі» (а тепер і в модернізованому). Це поняття можна вважати єдиною ланкою у низці різнорівневих змістів суспільного розвитку як у його різночасових формах, так і загалом у відповідній системі координат.

Окремим питанням є гносеологічний потенціал поняття «підприємництво» щодо соціально-класового структурування. Завданням цього локально-аналітичного блоку нашого дослідження є визначення його ролі у розумінні соціальної структури суспільства та її похідних — стратифікації, мобільності, відтворення. Це є спробою обґрунтувати методологічний підхід до дихотомічного (емпірія — теорія) вивчення цього чинника розвитку соціально-стратифікаційної системи та узгодження макро- та мікрорівнів механізму соціального відтворення.

Як показує дослідницька практика, формування адекватного уявлення про статичну систему соціальної стратифікації, будь-якого суспільства є неможливим без врахування динамічних процесів (переміщення соціальних груп та індивідів) її розвитку. Очевидно, що за сучасного різноманіття стратифікаційних досліджень досить складно подати їх у вигляді стрункого, добре структурованого корпусу. Натомість відбувається його розпад на окремі напрямки, лінії, що мало-помалу взаємно віддаляються. На цей складний процес фрагментації та реінтеграції слід звернути особливу увагу при аналізі сучасних стратифікаційних підходів. Отже, зважимося до застосування певного логічного прийому в пошуку змінних у трансформаціях соціоструктурного порядку та виявлення тієї гаданої неостатньої ланки (яку ще не намагалися виокремити в якості важливого чинника), яка сприяла б розв'язанню конкретних та загальних теоретичних проблем в інтерпретації механізмів структурації суспільства. Маємо на

увазі, зокрема, виявлення суспільних ознак «соціоекономічного зростання» та «прагнення до нього» як результатів соціальної активності індивіда, групи, верстви в механізмі розвитку та трансформації класово-стратифікаційної структури суспільства, що становить один із головних компонентів предмета соціологічної науки.

У нашому полі зору саме підприємництво як складне поліваріантне суспільне явище з усіма соціальними аспектами його становлення та еволюційного розвитку привертає увагу як одиниця соціологічного аналізу в системі пояснювальних конструктів в інтерпретаціях глибинних процесів, що генерують суспільний розвиток. Основний висновок полягає в тому, що підприємницька складова суспільного розвитку не випадково стає одним із чинників життя людей, оскільки вона укорінена в самій тканині соціального як цілераціональний зміст діяльності соціальних суб'єктів. Однак варто додати, що в нашому аналізі ми не акцентуємося на розуміння суспільства в теоріях економічного детермінізму, дотримуючись відповідного і умовного «нейтралітету» щодо визнання того чи іншого детермінанта в механізмі соціального структурування: стратифікації, мобільності, відтворення (як відомо, позиції економічного детермінізму, який визнає головним чинником суспільного життя — економіку в цілому та виробництво зокрема, відображалися у марксистській теорії, почасти в ідеях М. Вебера, Ф. Броделя, В. Леонтєва, Д. Бела як теоретика постіндустріального суспільства та ін.).

Проблематика соціальної нерівності, класово-стратифікаційної системи та механізму її розвитку була і є однією з ключових проблем соціології на всіх етапах її розвитку. Відмінності між багатими та бідними, «боротьба» між ними як результат протилежності їхніх інтересів були очевидними вже для античних філософів. І серед численних філософських ідей (часів Античності та Середньовіччя) та науково-теоретичних розробок (класичних та сучасних), на нашу увагу заслуговують лише ті теорії, в яких безпосередньо чи опосередковано закладені соціоекономічні та похідні від них детермінанти механізму розвитку класово-стратифікаційної системи на різних етапах.

У різних своїх соціальних проявах, таких як активність/агентність, інновації, капіталовкладення та інші практики, підприємництво було чинником розвитку. Економічно-ресурсна диференціація людей, організацій, спільнот, державних утворень постійно каталізувала внутрішні та зовнішні суспільні зміни. Власність та активність застосування її для збагачення найяскравіше виявляли себе у найпростіших і найдієвіших способах соціального просування. Із плином часу соціум ставав дедалі складнішим, і щоб зрозуміти, «розшифрувати» механізм його конфігурації, соціологія мала вдаватися до генерування найвитонченіших пояснювальних схем. Відповідно, підлягали і далі підлягають змінам визначення та розуміння багатьох соціологічних категорій: «класи», «соціальна структура», «стратифікація», «соціальне відтворення», а також механізм їх утворення та розвитку.

Капіталізм, що постійно модернізується, зі властивою йому перманентністю створює як нові розбіжності всередині соціальних структур, так і нові колізії між ними. Явища бідності та багатства як чинники соціальної диференціації та

класово-стратифікаційного розвитку не завжди синхронно зустрічалися у діалектичній єдності в соціальному пізнанні. В економіко-соціальному пізнанні саме підприємницький феномен ставав дедалі більш визнаним як соціоекономічний ключовий чинник зростання й навіть процвітання (в річищі ідей меркантилістів, фізіократів, представників класичної школи економіки). І водночас було залишено поза увагою теоретико-соціологічні зумовленості цього феномену як ключового соціоекономічного чинника в механізмі суспільного розвитку. Заради справедливості варто назвати одну з фундаментальних праць у цій галузі — «Дослідження про природу і причини багатства народів» А. Сміта, в якій він (як, зокрема, й Д. Рикардо), намагався розкрити причини поділу суспільства на класи через «особистий інтерес», «соціальну активність» з прагненням до вгараздіння та добробуту, бажанням домогтися вищого становища у суспільстві (Сміт, 2018).

Іншою фундаментальною працею про соціальне джерело багатства слід вважати «Капітал» К. Маркса (щоправда, радше економічного характеру). У Марксовому розумінні класу важливе місце посідає категорія *інтересу*, пояснення інтересів головних класів. Але один інтерес у всіх однаковий — підвищення матеріального добробуту, вигода, прибутковість (в економічному розумінні) та «піднесення» (у соціальному). І це незаперечно, адже ніхто до К. Маркса не давав такого глибокого обґрунтування класової структури суспільства, виводячи її з фундаментального аналізу всієї системи економічних відносин (яка, утім, на думку М. Вебера, була надто простою для пояснення складностей стратифікації).

Інтерпретаціями концепції К. Маркса та визначенням поняття «клас» займалися багато його послідовників та критиків. Так, з певних праць В. Ульянова-Леніна не важко зрозуміти, «що, зокрема, рухає розвитком класів». По суті, у відповіді головного супротивника капіталістично-підприємницької системи вочевидь ідеться про причетність до специфічної соціальної активності з метою отримання вигоди. Засадовим для поділу людей на класи був саме економічний принцип і у Ф. Кене (докл. див.: Carvalho, 2022). Ж.Б. Сей та А. Маршал також розглядали підприємництво як чинник соціального розшарування людей, зміни конфігурації суспільства (див.: Say, 1966; Marshall, 2011).

Якісна відмінність М. Вебера від К. Маркса полягала у введенні іншого головного стратифікаційного виміру — *статусу*, засадовим для якого визнавався прийнятний для всіх, легітимований рівень соціально престижу. При цьому чинники прибутковості та багатства завжди означали високий статус. Але визначальним аспектом класової ситуації за М. Вебером був ринок у контексті можливостей індивіда на ринку — тобто можливості володіння благами та отримання доходів за умов ринку товарів і праці, соціоекономічної та соціальної активності (див.: Weber, 2019; Barbalet, 1980). Ринковий чинник проходить червоною ниткою крізь теорію соціальної стратифікації М. Вебера, за якою дві змінні — структура професійної диференціації (*професійна стратифікація*) та можливості отримання підприємницького доходу (*економічна стратифікація*) — були тісно пов'язані між собою. Цілком справедливим буде стверджувати, що це і є та відсутня ланка, що в підсумку пояснює механізм побудови кла-

сово-стратифікаційної структури на підставі соціальної активності з метою одержання вигоди (не суто економічного характеру).

В. Зомбарт опосередковано вказував на економічний чинник у механізмі соціального структурування тодішнього соціуму, доводячи, що не гроші (клас буржуазії) купують собі владу та престиж, а навпаки — влада та престиж (юнкерство) підпорядковують собі гроші (Sombart, 1913). Хоча за століття, ба й півстоліття світ сильно тоді змінився, що було відображено у низці радикально інших теорій соціоструктурного порядку, все ж було визнано, що економічні й похідні від них технологічні, а також соціальні детермінанти ставали базисом тих чи тих підходів до суспільного розвитку. Індустріальне суспільство набувало дедалі нових принципів розвитку, і важелі «власництва» поступалися місцем важелю «контролю» над ресурсами. Арсенал відповідних соціальних агентів швидко та масово зростав. Економічний критерій соціального зростання генерувався на нових неекономічних засадах, за яких уможливлувалися надійні й матеріально вигідні кар'єри.

Так чи так, але веберівський вплив по-різному виявлявся у відповідних працях із класової конфігурації: змінювалося розуміння «економічного класу», відношення до власності поставало частковим критерієм, і наголос робився на ринковій позиції груп, що дедалі більше набувало соціальних ознак. Перспективи соціальної мобільності ставали внутрішнім моментом визначення становища різних груп. Статусні позиції, поряд з різними неекономічними чинниками дедалі більше набували ваги у визначенні ринкових позицій, які стимулюють соціальну активність як інноваційну та підприємницьку поведінку. Все це у підсумку виражалося у шансах отримання інтегральної соціально-економічної вигоди в рамках певного економічного порядку. На підставі аналізу історичного розвитку стратифікаційної системи соціуму П. Сорокін (Sorokin, 1962) у своїй концепції соціальної стратифікації наголошував, що саме соціальний престиж підприємця як результат, перш за все, його економічної діяльності вже не могли не розглядати як характеристику, що має самостійний статус. Відомо, що в традиційному суспільстві можливості реалізації сил та здібностей людини були обмеженими через властиві йому класові чинники, які не спонукали до особистісних успіхів (поряд із гальмуванням соціальної мобільності).

В модерному, індустріальному суспільстві, що належить до типу відкритих суспільств за умов ринкової конкуренції, ці взаємопов'язані ознаки почали набувати високої динамічності. У таких суспільствах рівень соціальної мобільності ставав досить високим, зокрема, завдяки тому, що одночасно зростали можливості збагачення й набуття високостатусних позицій, що, своєю чергою, сприяло зростанню чисельності середнього класу. Згідно з певними дослідженнями інституту Гелпа у 80-х роках ХХ століття, було підтверджено, що майже половина англійців заявляли, що головний спосіб просунутися на вищі соціальні щаблі — це успадкування багатства та статусу батьків, натомість майже половина американців вважали, що єдиний шлях досягнення успіху — це власні зусилля. У цих двох випадках ми бачимо прояви різних форм підприємництва (власність, соціоекономічна активність/діяльність), а отже, різних форм соціо-економічного зростання.

Згодом П. Сорокін, глибоко аналізуючи тривалі зміни, виокремлював три різновиди соціальної стратифікації — економічну, політичну та професійну — та конституював положення про збагачення та збідніння групи або суспільства, а також ідею зменшення та збільшення висоти економічної піраміди як наслідок відповідних флуктуацій у механізмі структуризації суспільства (Sorokin, 1925; Sorokin, 1969). Побічно це дістало відображення у теоретичних засадах американського соціолога Е. Райта щодо ідентифікації класів з погляду наявності чи відсутності «контролю» ресурсів: грошових потоків, засобів виробництва, робочої сили (Wright, 1979). І таке бачення важко заперечити застосовно до різновидів «підприємницьких практик».

Суголосність із такими засадами виявилася у класовій моделі Дж. Скота (Scott, 2005) та в моделі Дж. Голдторпа, у якій верхні верстви «службового класу» становили бізнес-менеджери (Goldthorpe, 2007). Понад те, в моделі Ф. Паркіна володіння власністю, засобами виробництва являло собою головні підвалини класової структури (Parkin, 1974). У моделі Р. Дарендорфа ринок, конкуренція та соціально активна діяльність вважалися необхідними складовими в механізмі стратифікаційних змін (Dahrendorf, 1972). Концепція американських соціологів К. Девіса та В. Мура була базована на доступі до дефіцитних та необхідних благ як чинниках престижу тієї чи іншої страги. Британським соціологом Д. Гласом з оперттям на власні дослідження («Соціальна мобільність у Великобританії») (Glass, 1954) було виявлено та описано прямий взаємозв'язок рівності умов із рівністю можливостей, а також престижу діяльності із прагненням до висхідної мобільності. І тут не виникає складностей щодо масових проявів соціального просування на таких засадах. Тож професійні ознаки та підприємницькі ідентичності також ставали важливими критеріями соціальної диференціації.

Чимало дослідників цього періоду, подібно до М. Вебера, акцентували увагу на професії як емпіричному індикаторі, пов'язаному з основним каналом вертикальної соціальної мобільності. На базі досліджень соціальної мобільності таких американських дослідників, як Ричард Г. Гол (Hall, 1969), Мельвін Тумін (Tumin, 1967), Отис Данкен (Duncan, Blau, 1964) та ін., веберівська «професія» (тобто професійна діяльність у переплетінні її із соціальним статусом) була наділена ринковою вартістю як засіб отримання сталого доходу, що впливає на соціальне становище індивіда. У змісті таких моделей соціальної мобільності було закладено принцип комерційного успіху. А ознака «ринкова вартість» інтегрально поєднує чимало маркерів «підприємницьких практик». У цьому сенсі маркери проявів та стимулювання підприємницької поведінки співвідносяться з розгалуженням підприємницьких практик, які дедалі ширше та глибше асимілюються у механізми суспільного розвитку та соціального структурування.

З усіх розглянутих вище моделей та підходів логічно постає питання щодо альтернативи «цивілізованому» способу соціально-статусного відтворення. Якщо відділити елементи конфлікту в сенсі економічного детермінізму, то залишається одне — прояв конструктивної соціальної активності з метою забезпечення соціоекономічного самозабезпечення/зростання, що, своєю чергою, стимулює просування вгору по соціальній драбині (у класичному розумінні).

Новий формат «класового» структурування суспільства подав М. Кастельс (не забуваючи при цьому про відповідні чинники відповідного механізму). Пропонуючи розуміти клас як багаторівневий конструкт на ґрунті нерівних можливостей використання структурних ресурсів у суспільстві (матеріальних та духовних благ, статусу, престижу), він позиціював так зване суспільство сітьових структур, у якому не тільки все суспільство, а й головні економічні агенти — фірми та корпорації — зорганізують переважно не за ієрархічним принципом, а за мережевим. Залучення до мережі або виключення з неї стає чинником, який визначає для конкретного агента можливості та умови зростання його саморозвитку та належності до «сучасності», модерності (Castells, 1996). До подібної думки стосовно важелів соціальної диференціації схилявся і Е. Гідденс, вважаючи, що класи утворюються залежно від різниці в економічному становищі між угрупованнями індивідів, від нерівностей у володінні та контролі над економічними ресурсами (Giddens, 1981).

Американські економісти М. Фридмен та Л. Севедж, приділяючи увагу спонукальним аспектам підприємництва, побічно торкнулися розуміння механізму соціальної мобільності, в якому підприємництво є головним засобом для переходу в соціальну групу вищого статусу (на кшталт впливу корисності у разі вибору серед альтернатив в умовах ризику). Чинник соціальної мобільності як можливість переходу до групи з вищим статусом є у додатковим стимулом до такої діяльності. Зазначені вчені формували свої висновки на підставі спостережень і досліджень упродовж досить тривалого періоду, вивичуючи далеко не одиничні ситуації до рангу статистично значимих величин (Friedman, Savage, 1948), принаймні в масштабах соціальної верстви, що в подальшому знайшло підтвердження в інших дослідників (Domanski, 1991; Dubini, 1989). Можна й надалі продовжувати огляд пізніших теорій та моделей структурування сучасного суспільства, у яких маркується предметність «підприємницьких практик» у різноманітні властивих їм проявів щодо роботизації економіки, цифровізації ринку праці, трансформації зайнятості, глобальних змін у сфері технологій, що в підсумку впливає на структуру суспільства (можливо, це може бути продовженням нашого дослідження). Однак одні з них принаймні частково підтверджують нашу думку, інші потребують додаткових інтерпретацій застосовно до висунутої нами ідеї.

Проведений аналітичний екскурс до системи класово-стратифікаційних розумінь, теорій і підходів показав урахування в них динамічних аспектів суспільного відтворення у відображенні підприємницьких практик та їхніх інтеграційних компонентів. Роль і місце підприємницького феномену в різноманітні його проявів (маркерів) як одного з активних чинників у механізмі розвитку класово-стратифікаційної системи на всіх її рівнях (структури, стратифікації, мобільності, відтворення тощо) доволі очевидні.

Сама ідея про роль підприємництва як прояву соціоекономічної активності в розвитку суспільства не є новою, проте вона досить опосередковано та неакцентовано втілювалася в різних соціальних теоріях класово-стратифікаційного розвитку. Отже, ми здійснили спробу піднести це питання до розряду відображення різноформатного системного впливу підприємництва (підприємниць-

ких практик) у стратифікаційній структуризації суспільства. Та оскільки будь-які спроби в межах соціологічного теоретизування надати ноуменального значення певним явищам з огляду на доказовість та методологічну виваженість дають підстави говорити про наявність синтезування, систематизований аналіз предметності «підприємництва» у різних моделях класово-стратифікаційного розвитку (відтворення) виявляє ознаки синтезу в процесі соціологічного теоретизування.

Висновки

Репрезентовані концепти й теорії соціально-стратифікаційного структурування суспільства аргументовано вказують на те, що підприємництво як феномен соціальної дії є одним із структурно-генерувальних компонентів у механізмі соціально-стратифікаційного розвитку та відновлення. Це один із моментів виявлення та «легітимації» його пізнавального потенціалу в соціологічній теорії. Інший бік його гносеологічної легітимації — це подолання/унікання певних дилем в окремих сегментах соціологічного теоретизування.

Розглянуті теорії та концепти соціально-стратифікаційного структурування суспільства демонструють ознаки подолання таких дилем, як «макро–мікро» та «номіналізм–реалізм». Аналізоване родове поняття не тільки схоплює сутність відтворення/підтримки/зростання окремого мікрорівня (індивіда) в межах економічної (інституціональної) структури суспільства, а й відображає її еволюційні зміни з появою нових компонентів — макрорівнів. Крім того, йдеться про роль цього поняття як «єдиної» ланки в системі координат «соціальної дії» та «соціального процесу». Синтез в цьому випадку виявляється в цілорациональному наданні пізнавальних можливостей цьому поняттю. Це поняття чудово вплітається в обґрунтування механізму соціальної структуризації завдяки його можливостям у дихотомічному (емпірія — теорія) застосуванні в інтерпретації розвитку соціально-стратифікаційної системи та узгодженні макро- та мікрорівнів механізму соціального відтворення через цей компонент.

Джерела / References

- Barbalet, J.M. (1980). Principles of stratification in Max Weber: An interpretation and critique. *The British Journal of Sociology*, 31(3) [Special Issue. Aspects of Weberian Scholarship], 401–418.
- Bridman, P. (1938). *The Intelligent Individual and Society*. New York: Macmillan Publishers.
- Carvalho, D. (2022). *Les oeuvres économiques de François Quesnay*. São Paulo, Brazil.
- Castells, M. (1996). The Rise of the Network Society. *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. I. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- Dahrendorf, R. (1972). *Classes et conflits de classes dans la société industrielle* / Intr. by R. Aron. Paris: Gallimard.
- Domanski, T. (1991). *Tworzenie i rozwój malego przedsiębiorstwa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Dubini, P. (1989). The influence of motivations and environment on business start-ups: some hints for publicies. *Journal of Business Venturing*, 4(1), 11–26.
- Duncan, O., Blau, P. (1964). *The American occupational structure*. New York.
- Friedman, M., Savage, L. (1948). The utility analysis of choices involving risk. *The Journal of Political Economy*, 56(4), 279–304.

- Giddens, A. (1981). *The Class Structure of the Advanced Societies*. London: Hutchinson.
- Glass, D.V. (1954). *Social Mobility in Britain* / Ed. by D.V. Glass with contr. by D. Jerent, T. Bottomore, R.C. Chambers et al. London: Routledge & Kegan Paul.
- Goldthorpe, J.H. (2007). *Social Class and the Differentiation of Employment Contracts On Sociology* (vol. 2). Standfort University Press.
- Hall, R.H. (1969). *Occupations and the Social Structure Hardcover*. Prentice Hall.
- Marshall, A. (2011). *Principles of Economics*. London: Macmillan & Prometheus Books.
- Parkin, F. (1974). *The Social Analysis of Class Structure*. Tavistock Publications.
- Say, J.-B. (1966). *Traité d'économie politique ou simple exposition de la manière dont se forment, se distribuent et se composent les richesses*. Osnabruck Otto Zeller.
- Scott, J. (2005). *Social Theory: Central Issues in Sociology*. SAGE Publications Ltd.
- Siryi, Ye.V. (2010). *Entrepreneurship as a Subject of Sociological Theorizing*. Author's abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Social Sciences. [In Ukrainian]. Kyiv. [=Сірий, Є.В. (2010). *Підприємництво як предмет соціологічного теоретизування*. Автореф. дис. ... д-ра соціол. наук. Київ.]
- Siryi, Ye.V. (2011). Problem-methodological guidelines for theoretical and sociological understanding of entrepreneurship. [In Ukrainian]. *Social Technologies: Current Problems of Theory and Practice*, 50, 125–136. [=Сірий, Є.В. (2011). Проблемно-методологічні орієнтири теоретико-соціологічного осмислення підприємництва. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*, 50, 125–136.]
- Smith, A. (2018). *Wealth of Nations. Research on the Nature and Causes of the Well-Being of Nations* / Tr. by O. Vasyliiev. [In Ukrainian]. Kyiv: Nash Format. [= Сміт, А. (2018). *Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй* / Пер. О.Васильєва. Київ: Наш формат.]
- Sombart, W. (1913). *Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen*. München: Duncker & Humblot.
- Sorokin, P.A. (1969). *Society, Culture, and Personality: Their Structure and Dynamics*. New York.
- Sorokin, P.A. (1925). *The Sociology of Revolution*. Philadelphia: J.B. Lippincott Co.
- Sorokin, P.A. (1962). *Society, Culture, and Personality: Their Structure and Dynamics. A System of General Sociology*. Harper.
- Tumin, M.M. (1967). *Social Stratification: The Forms and Functions of Inequality*. Prentice-Hall.
- Weber, M. (2019). *Economy and Society* / Ed. and tr. by K. Tribe. Harvard University Press.
- Wright, E.O. (1979). *Class Structure and Income Determination*. New York: Academic Press.

Отримано / Received 05.06.2025

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 28.07.2025

Опубліковано / Published 28.11.2025

ЄВГЕН СІРИЙ

Латентні маркери соціологічного синтезу в репрезентації гносеологічного конструкту «підприємництва» як чинника класово-стратифікаційного розвитку

У статті на основі теорій соціальної диференціації як репрезентації конструкту «підприємництва» показано теоретичні координати цього концепту в соціології щодо виявлення нових маркерів його гносеологічного потенціалу в інтерпретації та поясненні суспільних явищ і процесів у їхньому розвитку, розв'язанні питань структурування суспільства, соціального відтворення (класово-стратифікаційного розвитку) та подолання певних дилем у соціологічній теорії.

В описово-аналітичному форматі подано широке різномайття прикладів того, що в більшості теорій соціальної диференціації підприємництво, хоча й не безпосередньо, презентується

як один із чинників та механізмів забезпечення можливості соціального просування. Систематизація маркерів підприємницького чинника у відповідних теоріях виявляє факт наукової легітимації гносеологічного потенціалу поняття «підприємництва» в соціологічному теоретизуванні. Йдеться як про один зі структурно-генерувальних компонентів у соціально-стратифікаційному механізмі, так і про подолання певних дилем в окремих сегментах соціологічного теоретизування, таких як «макро–мікро» та «номіналізм–реалізм». Це виявляється як застосовно до відтворення, підтримання та зростання окремого мікросуб'єкта (індивіда), так і щодо еволюційних змін економічної (інституційної) структури суспільства з появою нових компонентів — макросуб'єктів, а також уявнюється у ролі цього концепту як «єдиної» ланки в системі координат «соціальної дії» та «соціального процесу». Синтез у цьому випадку маркується через цілераціональне надання пізнавальних можливостей цьому поняттю.

Ключові слова: соціологічне теоретизування, гносеологічний потенціал, поняття «підприємництва», теорії соціальної диференціації/соціальної структурації, теоретичний конструкт, синтез, дилема

YEVHEN SIRYI

Latent markers of sociological synthesis in the representation of the epistemological construct of «entrepreneurship» as a factor of class-stratification development

The article, based on theories of social differentiation as a representation of the construct of «entrepreneurship», shows the theoretical coordinates of this concept in sociology in terms of identifying new markers of its epistemological potential in the interpretation and explanation of social phenomena and processes in their development, solving issues of social structuring and social reproduction (class-stratification development), as well as overcoming certain dilemmas in sociological theory.

The material, in a descriptive-analytical format, presents a wide variety of examples of the fact that in most theories of social differentiation, entrepreneurship, albeit indirectly, is still presented as one of the factors and mechanisms for ensuring the possibility of social advancement. Systematization of markings of the entrepreneurial factor in such a segment of theories reveals the fact of scientific legitimation of the epistemological potential of «entrepreneurship» in sociological theorizing. This is both about one of the structural-generating components in the mechanism of social-stratification restoration, and about overcoming/avoiding some corresponding dilemmas in certain segments of sociological theorizing, in particular such dilemma as “macro-micro” and “nominalism-realism”. This is manifested both in the reproduction, support, growth of a separate micro-subject (individual), and in the reflection of evolutionary changes in the economic (institutional) structure of society with the emergence of its new components — macro-subjects, as well as in playing the role of a “connecting” link in the coordinate systems of “social action” and “social process”. Synthesis, in this case, is marked in the purposive assignment of cognitive possibilities to this concept.

Keywords: sociological theorizing, epistemological potential, the concept of «entrepreneurship», theories of social differentiation/social structuration, theoretical construct, synthesis, dilemma